

Półrocznik „Hereditas Monasteriorum”, t. 4–5 (2014)

Czwarty tom półrocznika¹ otwiera wprowadzenie „Od Redakcji”, w którym redaktor naczelny Marek Derwich informuje czytelników o nowym, czytelniejszym podziale „Kroniki Projektu” na części: „Sprawozdanie półroczne”, „Sprawozdania z konferencji organizowanych w ramach Projektu”, „Sprawozdania zespołów i ich członków” oraz „Sprawozdania z badań indywidualnych”. Wobec pojawienia się polemiki z tekstem opublikowanym na łamach „Hereditas Monasteriorum”, w czasopiśmie pojawił się nowy dział „Polemiki”. Redaktor naczelny zaapelował do wszystkich współpracowników o nadsyłanie informacji o konferencjach, spotkaniach naukowych czy wystawach związanych z problematyką dziedzictwa kulturowego po skasowanych klasztorach, by rozwinąć dział „Kronika naukowa”.

Dział „Rozprawy” otwiera artykuł Loïca Cholleta z Uniwersytetu Neuchâtel w Szwajcarii, pt. *Écrire l'histoire de la conquête: l'utilisation de l'histoire dans la polémique contre l'Ordre Teutonique au sujet des droits des infidèles (1386–1418)* — (*Pisząc historię podboju: wykorzystanie historii w polemikach przeciwko zakonowi krzyżackiemu dotyczących praw niewierzących (1386–1418)*). Autor opisuje w nim polskie i litewskie starania o wykazanie, że zakon krzyżacki bezzasadnie walczył z nadbałtyckimi poganami. Anna Kurska, na podstawie dziewiętnastowiecznych relacji podróżniczych, przeanalizowała zmiany wizerunku wzgórz świętokrzyskiego i znajdującego się na nim klasztoru, co uczyniła w artykule *O przeobrażeniach wizerunku Świętego Krzyża w XX-wiecznych relacjach z podróży po Polsce*. Dział zamyka tekst Anity Staroń «*À rebours*» et «*L'oblat*» de Joris-Karl Huysmans: *entre décadence et spiritualité* («*Na wspak*» i «*Oblat*» Jorisa-Karla Huysmansa: *między dekadencją i duchowością*).

¹ Wszystkie opublikowane dotąd tomy ukazały się w wersjach papierowej i elektronicznej; te ostatnie są dostępne na stronach www.kasaty.pl i www.hm.kasaty.pl <dostęp: 2015-10-02>.

Francuski pisarz przełomu XIX i XX w., nawrócony na katolicyzm, interesował się życiem zakonnym, szczególnie zakonu benedyktynów, opisanych w powieści *Oblat*.

W dziale „Materiały” Vincenzo Trombetta z Uniwersytetu w Salerno we Włoszech opublikował esej *Libri e biblioteche della Compagnia de Gesù a Napoli dalle origini all’Unità d’Italia*. (*Książki i biblioteki Towarzystwa Jezusowego w Królestwie Neapolu — od początku działalności zakonu do zjednoczenia Włoch*). Autor zwraca uwagę na wpływ kasaty jezuitów na rozproszenie dziedzictwa kulturowego zakonu w końcu XVIII w. Tematyce jezuickiej poświęcony jest również artykuł Ireny O. Ciborowskiej-Rymarowicz *Druki medyczne i botaniczne w księgozbiornym kolegium jezuitów w Ostrogu*, obecnie w zbiorach Starych Druków i Rzadkich Książ Biblioteki Narodowej w Kijowie. Dziedziny sztuki pocysterskiej na Pomorzu dotyczy omówienie Piotra Rumanowskiego *O malowidło «Fons Vitae» z pocysterskiego kościoła parafialnego św. św. Jakuba Starszego i Mikołaja Biskupa w Mechowie koło Pucka*. Aktywnemu udziałowi Biblioteki Jagiellońskiej w zakresie zabezpieczenia księgozbiorów poklasztornych poświęcony jest tekst Jacka Partyki *«Disiectarum bibliothecarum membra»*. *Pozostałości polskich księgozbiorów kamedulskich z klasztoru w Bieniszewie: droga do Biblioteki Jagiellońskiej*. Andrzej Buczyło, na podstawie akt zespołu archiwalnego przechowywanego w AGAD, zestawił *Inwentarz materiałów archiwalnych dotyczących klasztorów i zakonów w zespole «Generalne Dyrektorium. Departament Prus Nowoschodnich» w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie*. Wyniki kwerendy dotyczącej dokumentacji klasztorów trynitarzskich na Wschodzie przedstawiła Mirosława Sobczyńska-Szczepańska w artykule *Wybrane źródła do dziejów skasowanych klasztorów trynitarzy w zasobie Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu*. Z zasobu tego samego archiwum pochodzą dokumenty związane z losami księgozbiorów klasztornych, omówione przez Tomasza Ciesielskiego w tekście *Książki poddane w 1841 r. cenzurze prewencyjnej. Przyczynek źródłowy do dziejów bibliotek klasztorów skasowanych na mocy ukazu z 1832 r. w guberniach zachodnich Imperium Rosyjskiego*. Dział „Materiały” zamyka zestawienie, przygotowane przez Maksymiliana Kuśkę, *Archiwalia obcej proveniencji oraz starodruki i książki dawne oznaczone obcymi znakami pieczętnymi w zbiorach Archiwum i Biblioteki OO. Bonifratrów w Cieszynie*.

W dziale „Edycje źródłowe” znalazły się trzy pozycje. Pierwszą z nich przygotowali Urszula Bończuk-Dawidziuk, Anna Jeziarska i Arkadiusz Wojtyła, którzy z akt pozostałych po szefie pruskiej komisji sekularyzacyjnej Johanne Büschingu, przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu, opracowali do druku *Zbiory biblioteczne, archiwalne i artystyczne znajdujące się w 1811 r. w opactwie norbertanów we Wrocławiu w świetle inwentarza i sprawozdania kasacyjnego z «Akt Büschinga»*. Małgorzata Kośka sporządziła *Sumariusz wpisów dotyczących majątku pojezuickiego z protokołów posiedzeń Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego w latach 1815–1830*, wykorzystując opracowany przez archiwistów z AGAD w latach 60. XX w. sumariusz do akt tego zespołu. Z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach pochodzą 4 szacunki, podane do druku przez Annę Rogowską, pod wspólnym tytułem *Zabudowania opactwa cystersów w Jędrzejowie w świetle szacunków szczegółowych Dyrekcji Ubezpieczeń w Warszawie*.

Nowo powołany dział „Polemiki” zawiera *Kilka uwag po lekturze artykułu Ryszarda Mączyńskiego «Jak pijarzy dykcjonarz Daneta wydawali»²* Anny Bochniakowej, wraz z odpowiedzią autora tekstu.

Działy „Artykuły recenzyjne i recenzje” oraz „Notki recenzyjne” zawierają omówienia i wzmianki dotyczące kilkudziesięciu publikacji, w tym zagranicznych, poświęconych tematyce klasztornej. Natomiast w dziale „Tu warto zajrzeć” Marek Derwich i Aleksander K. Sitnik OFM przedstawili „Przegląd Kalwaryjski”, rocznik bernardyńskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Kalwarii Zebrzydowskiej. Jak zawsze obszerny dział „Kronika projektu” zawiera sprawozdanie z realizacji projektu w pierwszym półroczu 2014 r. (m.in. z funkcjonowania Portalu Wiedzy, prowadzonych badań i kwerend, zorganizowanych konferencji oraz publikacji przygotowywanych w ramach projektu) oraz plany i sprawozdania z prac 17 zespołów badawczych i działalności indywidualnych uczestników projektu. Tom zamyka dział „Książki nadesłane”, a w nim kilkadziesiąt tytułów książek wydanych w ostatnich latach, a dotyczących szeroko pojętej tematyki klasztornej.

Tom piąty „Hereditas Monasteriorum” otwiera artykuł Tadeusza M. Trajdosa *Augustianie w Brześciu Litewskim pod panowaniem rosyjskim*, oparty w dużej mierze na dokumentach przechowywanych w Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Kamila Follprecht, na podstawie akt zespołu Archiwum Wolnego Miasta Krakowa z zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie, omówiła *Zmiany własności nieruchomości w Krakowie związane z kasatami klasztorów przełomu XVIII i XIX w.* Dział „Rozprawy” zamykają rozważania Marcina Jewdokimowa i Barbary Markowskiej na temat miejsca i roli klasztoru bernardynów w pamięci zbiorowej społeczności lokalnej Opatowa.

Dział „Materiały” otwierają *Pokasacyjne losy opactwa cystersów w Łądzie na podstawie źródeł archiwalnych zachowanych w zespołach akt: Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego i Komisja Województwa Kaliskiego z zasobu Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie* autorstwa Doroty Lewandowskiej. Poklasztorne dziedzictwo Pułtuska omówił Krzysztof Wiśniewski w artykule *Kościół św. Piotra i Pawła Apostołów oraz inne zabudowania jezuickie i benedyktyńskie w Pułtusku (inwentarze z lat 1781–1882 oraz dokumentacja fotograficzna)*. Opublikowane w artykule inwentarze kościoła i klasztoru (najpierw jezuickiego, potem benedyktyńskiego) pochodzą z zasobu Archiwum Diecezjalnego w Płocku, a dokumentację fotograficzną wykonał sam autor tekstu. Z przechowywanego w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach zespołu Akta kurialne ogólne Anna Szylar przygotowała *Wykaz zawartości jednostki archiwalnej «Akta zakonne siostr Norbertanek w Busku 1786–1831»*. Kolejne publikacje dotyczą przeprowadzonych kwerend archiwalnych. *Źródła do dziejów skasowanych klasztorów w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Drohiczyźnie* przedstawiły Mirosława Sobczyńska-Szczepańska i Emilia Ziółkowska, natomiast Witalij Rosowski omówił *Archiwalia na temat skasowanych klasztorów w zbiorach państwowych archiwów w Kijowie i Żytomierzu na Ukrainie w świetle kwerendy przeprowadzonej w dniach 5–23 VIII 2013 r.* Janina Dzik opisała monstrancję i kielich znajdujące się obecnie w klasztorze reformatów w Przemyślu, a pochodzące z klasztoru tego

² Tekst R. Mączyńskiego opublikowano w „Hereditas Monasteriorum”, nr 2, 2013.

zgromadzenia w Kryłowie koło Hrubieszowa. Dział zamyka wykaz 40 starych druków (pochodzących z klasztorów franciszkanów w Grodnie i Radziejowie), obecnie znajdujących się w Bibliotece Prowincjonalnej Franciszkanów w Gnieźnie, opracowany przez Zbigniewa Joskowskiego OFMConv.

Urszula Bończuk-Dawidziuk i Arkadiusz Wojtyła, kontynuując publikację źródeł z Akt Büschlinga, przedstawili *Przebieg postępowania kasacyjnego w opactwie norbertanów przy kościele św. Wincentego we Wrocławiu*. Dorota Matyaszczyk wykorzystała akta przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu do sporządzenia wykazu zatytułowanego *Lustracje przeprowadzane w klasztorach wielkopolskich w latach 1817–1825*. Dział „Edycje źródłowe” zamykają *Inwentarze klasztoru i kościoła klasztornego bernardynów w Brzeżanach z lat 1781–1848* z Archiwum Prowincji oo. Bernardynów w Krakowie, opracowane przez Aleksandra K. Sitnika OFM.

Jak zawsze obszerny, dział „Kronika projektu” zawiera sprawozdanie z realizacji projektu w drugim półroczu 2014 r. (m.in. z funkcjonowania Portalu Wiedzy, prowadzonych badań i kwerend, zorganizowanych konferencji oraz publikacji przygotowywanych w ramach prac projektowych) oraz plany i sprawozdania z prac 19 zespołów badawczych i działań indywidualnych uczestników projektu. Zamykający tom Dział „Książki nadesłane” zawiera kolejne kilkadziesiąt tytułów książek dotyczących szeroko pojętej tematyki klasztornej.

Małgorzata Kośka
(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)